

Billes

skaistā jaunība

VIZMA BELŠEVICA

Billes

skaistā jaunība



821.174-94

Be 341

Natālijas Kugajevskas vāka dizains

Grāmatas noformējumā izmantoti fotoattēli
no autores personiskā arhīva.

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana
vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums.
Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Vizma Belševica, 1999

© Izdevums, mākslinieciskais noformējums,

Apgāds Zvaigzne ABC, 2023

ISBN 978-9934-31-318-9

No nakts līdz naktij

Krietni aiz muguras vācieši pagalmā rosās uz prombraukšanu, kārtējo reizi vedinājuši braukt līdzī un pateikuši, ka rīt vienos krievi būs klāt.

Vai ne? Tā jau krievi nāks pēc viņu pulksteņa!

Jelgavā krievi jau esot iekšā. Droši vien, jo katjušas vairs pamalē negaudo un degošās pilsētas blāzma pabalojusi. Tagad sarkani zvēro Rīgas puse.

Iecirtusi pirkstus trupenajos zedeņos tā, ka visi kauļiņi balti un sāpe un tirpums līdz kaulam, Bille stāv un skatās uz sarkano blāzmu.

Deg Rīga, un Bille nav klāt, nevar līdzēt, neredz, kur un kas, vai varbūt visa – no Daugavas līdz Biķerniekiem. Un Vārnu iela, mājas. Pagraba durvīs, pa kurām bērni daudzdamies skrēja pie loga, nu kāpj uguns un tad iekšā, pie viņu trūcīgās mantības, viņu dzīves, lai kāda tā bijusi.

Uguns lien pagultē pie kurpju kastes ar Saulcerīti, sen jau ne rokās neņemto lelli, bet visus bērna gadus mīlotu, auklētu, un sačūkst Saulcerītes gaišmatu galviņa, izpil melnām lāsēm. Uguns kāpj pie grāmatām, lodā pa grīdu, kur mammucis uz izklātām avīzēm nobēris zirņu un pupiņu pākstis vēlākai lobīšanai. Nu tās, sūri, grūti sarūpētas, loba uguns, un apogļotie zirņi aizsmilkstēdamies bēg uz virtuvi, liesma pakaļ pie plaukta, kam mammucis, dziedādams “Tur rožu dārzā pie Sansusi”, grieza

baltas papīra mežģinītes un sprauda gar plaukta malām, lai skaisti un spodri...

Nē! Billes krūtīs un kaklā briest kļiedziens, bet pakliegt viņa nevar. Ne paraudāt nevar. Neizkļiedzamais kļiedziens žņaudz tā, ka jānosmok, jākrīt beigtai, tikai žogā vēl turas.

Kāds klusi pienācis un apstājies blakus. Ar acs kaktiņu Bille redz sarkanu zibsnī briļļu stiklā. Pēdējais, par Profesoru iesauktais vācu štāba priekšnieks. Nu jau patiesi pēdējais.

Profesors ilgi skatās uz zvērojošo pamali, tad nopūšas un saka: – Žēl, skaista pilsēta bija Rīga.

Bija... bija... vairs tikai bija!

Billes iesprūdušais kļiedziens izlaužas zvēra nebalsī, un viņa metas ar nagiem sērīgajā ģīmī. Viņam žēl! Viņam bija!

Cieti pirksti sagrābj Billes locītavas. Bille cīnās, raujas, kļiedz, līdz pārgurst un vairs tikai trīc aiz naida. Nu viņš Billi nošaus par tādu vācu virsnieka aizskārumu. Lai šauj. Un lai neiedomājas, ka Billei bail. Neģēlis!

Profesors paceļ viņas rokas pie sejas, kuru tagad varētu skrāpēt, bet Bille nu spēj tikai pakunkstēt. Noskūpsta vienu dūri, tad otru un klusi saka: – Piedodiet, lūdzu. Es nedrīkstēju tā runāt. Bet man patiešām...

Tad viņš palaiž Billes rokas un aiziet. Bille paliek pie žoga. Pati arī gribētu aiziet, jo nu jau zobi klab no aukstuma, bet kājas kā zemē ieaugušas.

Tikai tad, kad saullēkta sarkanums ieplešas pāri plēnējošam Rīgas sarkanumam, Bille paceļ uz staba gala nogulušo galvu un palaiž vaļā žoga zedeņus. Vaigs nospiedies rūtains.

Klušu sētā jau skan Alīdes balss. Vajadzētu iet un prasīt, kas palīdzams un darāms, bet to nu Bille tagad neparko nevar. Viņa liekas kādu laiku, stāvus stāvēdama, iemigusi, ka nedzirdēja vāciešus aizbraucam, un nejaudā lāgā pamosties.

Kad Bille stīvām kājām pārvelkas Krikštūļos, tur neviena nav. Mammucis ar Jēkaupiņu Klušās, Brona aizskrējusi vāciešiem līdzī, vecais, mājās nenoturamais Krikštūlis droši vien atkal aizvedis govi bīstamajās ceļa malas ganībās, un Krikštūlmāte jau kuro dienu meklē savu sivēnmāti, savu gudro Mučeli, kas, ķērājus pa arumiem izvazājusi, izrāvās un iebēga mežā.

Krikštūlmāte bija domājusi, ka Mučele pati pārnāks, bet viņa nepārnāca. Galu dabūjusi vai domāja, ka laiki vēl bīstami? Ka labāk mājās nerādīties? Krikštūlmāte uz mežu gāja ar cūkēdiena spaini, lai vismaz pabarotu, bet tāpat pilnu nesa atpakaļ.

Bille neatģērbusies nokrīt uz sava maišeļa un tikai segu pārvelk. Ceļ acis uz sienas pulksteni, bet tāda kā migla priekšā, nesaskata neko. Uznāk drebelīgs miegs.

Drebelīgā miegā drebelīgs čerksts. Pulkstenis nosit vienu. Smagi, sveši soļi virtuvē.

Bille pielec kājās. It kā vēl cerēdama, ka tie būs kai miņi vai ceļa gājēji, bet pulkstenis rāda vienu, kā vācieši teikuši:

– Vienos viņi būs klāt. – Nu ir.

Pirmais ienāk liels vīrs ar tādu kā no priekšas saplacinātu seju. Tumšās acis gandrīz deniņos, podziņas deguns, atļukusi mute un liels, plakans zods. Pāri biksēm izlaists zaļpelēkais krekls, ko krievi sauc par gimnasķorku. Kacklā iekārts automāts, un tas nu pavēršas pret Billi.

– Ruki vverh!

Bille kāpjas atpakaļ, atsitās pret Krikštūļa gultas malu un paceļ rokas. Viņa zina, kas jādara, kad tēmē virsū un uzbrēc. Jāpaceļ rokas.

Tikām ienācis otrs. Cik pirmais liels, tik šis sīks un šaudīgs. Automāta kaklā viņam nav, toties rokās pustukšs maiss. Arī viņam pat ne jostas ap vidu.

Maiss nograb, un šī skaņa Billi dīvainā kārtā nomierina. Laupīt nākuši. Ka varētu nošaut, šķiet pavisam neticami. Kad viņa kļupa Profesoram virsū, tad likās ticamāk.

Un patiesi, sīkais ar spridzīgām acīm apskrien istabu, iet taisnā ceļā pie kumodes un rauj vaļā augšējo atvilktni. Nožvadz plaukstā kaut kādi nieciņi – Krikštūļmātes jaunības rotas. Lielais, galvu nepagriezis, pamāj. Viņš laikam redz kā zirgs – ar tādām acīm abpus sejai. Sīkais iesviež rotiņas maisā. Čaukst papīri, izgrābstot šādus tādus dokumentus un vēstules. Tos laupītājiem nevajag.

Otrajā atvilktnē galda divieļi un galdauti. Sīkais plāta tos pret gaismu. No bezgalilgas nelietošanas tie jau satrusējuši. Tikai vienu divieli, to skaisto ar izvilkmā šūtiem gaiļiem galos, bāž maisā. Pārējos iemīca atpakaļ.

Tad nāk kārtā trešajai atvilktnei ar Krikštūļu veļu. Vecā apakšbikses un Krikštūļmātes krekli izlido uz grīdas. Vienu veļas gabalu sīkais gan nopēta. Krikštūļmātes parķa bikses ar šķeltņi apakšā.

Krikštūļmāte bija skaidrojusi, cik tādas bikses parocīgas, ja klajā laukā, kur ne krūmiņa, savajagas pačūrāt. Drusciņ paplet kājas, drusciņ pieliecies – un kārtībā, neviens neko nav manījis.

Taču sīkais redz šķeltnei citu nozīmi. To viņš nekātri rāda lielajam, un abi zviēgdami paskatās uz Billi.

Bille sveloti nosarkst un sāk trīcēt. Paceles sitas pret gultas malu, pie krūtīm automāta stobrs, sīkais nu nāk uz gultu.

Bille sakož zobus, lai neklab. Bet nē – sīkais izčamda spilvenu, pa tukšo izčamda gultas maisu, nospļaujas un vaicājoši pamāj uz veco sienas pulksteni. Lielais, galvu piešķiebis, padomā un arī pamāj – labs būs. Sīkais, pirkstgalos stiepdamies, noceļ no sienas pulksteni, pārbrīvē maisā vietu, pieloka ķēdes ar atsvaru čiekuriem un iekārto maisā. Tad pieiet pie mammuča un Jēkaupiņa gultas, izcilā arī to, pasper ar kāju Billes guļamo maišeli un iet uz durvīm. Lielais kāpjas uz durvīm atmuguriski, automāta stobru pret Billi turēdams, un nolaiž to tikai tad, kad ver durvis aiz sevis ciet.

Bille vēl labu brīdi trīc, un pakrūte griežas uz nelabumu. “Elpot dziļi, galvu atmest,” bija mācījusi Milda, autobusā pāri Kangaru kalniem braucot. Bille atmet galvu, elpo dziļi, un nelabums tiešām pāriet, tikai kājas vēl trīc, kad viņa zogās pie loga skatīties, vai laupītāji iet uz Klušām.

Uz Klušām viņi neiet. Varbūt jau bijuši? Bille drebošām rokām saloka un ieliek atpakaļ kumodē izsvaidīto veļu un skrien uz Klušām pati. Ja arī viņi tur iegrieztos, Klušās vairāk cilvēku.

Tikai, cauri Klušu dārzam kā vējš izskrējusi, Bille kā miets atduras. Sētsvidū divi gimnaskorkās un Alīde ar tukšiem nēšiem rokā.

Bet nē, šie nav tie paši. Abi vidēja auguma, jostas ap vidu, laiviņas galvā. Pavisam kārtīgi, tikai tādi noputējuši.

Alīde ar brīvo roku plātās un kaut ko gan pastomīgi, bet runā. Nu jā, Alīde vēl cara laiku skolā gājusi, krieviski tomēr kaut cik jēdz, tikai vācu laikā apgalvojusi, ka nē un nē.

Bille kāpjās dārzā atpakaļ, bet Alīde jau viņu ieraudzījusi.

– Nāc šurp!

Bille negribīgi piešļūc klāt.

– Pakustēt nevari? Priekšnamā piena kanna, iesmel brūnajā krūzē un nes šurp! Mazās krūzītes arī neizmirsti!

Bille tecīņus metas uz priekšnamu, paceļ kannas vāku, pieliecas, jo kannā nav pilna, un pretī uzveda tāda kā samazgu smaka. Bille aizcērt vāku, atgriežas un saka:

– Tur samazgas.

Alīde atvēzē nēšus un gāž Billei pa sprandu. Dzelzs kāsis ķer elkoņa kaulu, bet Bille norij brēcienu.

– Zoss! – nošņāc Alīde un paskatās uz Billi ar tādu naidu, ar kādu neviens vēl nav uz Billi skatījies. Mirklis – un Alīde jau uzsmaida krieviem pa visu bakurētino ģīmi: – *Podožģiķe!*

Billi līdzī vilkdama, viņa gariem soļiem brāž uz virtuvi pati. Atrauj vāku, smeļ, un tur patiesi izrādās piens.

– Stulbene! Zini, ka krievu pusē latvieši arī karo? Nelaimē gribi mūs ieogrūt? Samazgas idiotei! Krūzītes paņem! Ātrāk!

Ja ātrāk, tad, protams, Billei sametas kājas uz virtuves sliekšņa. Nenokrīt tāpēc, ka atduras nomelnējušā, ķirmju izēstā trauku skapī, un tur iekšā bīstami noblarkšķ. Un elkonis sāp tā, ka vajag vērt skapi un ņemt krūzītes ar kreiso roku un gandrīz saplēst.

– Aizmigi, govns? – šņāc Alīde. – Pēc nāves tevi sūtīt!

Alīde ar lielo krūzi tecinūs pa priekšu, Bille stīvām kājām pakaļ. Alīde saldi smaida. Bille gan saprot, ka viņai arī vajadzētu saldi smaidīt, bet nevar. Caur pieri blenzdama, sniedz krūzītes. Ja Alīdei rokā būtu nēši, droši vien Bille atkal dabūtu pa kaklu, bet Alīdei krūze. Ar pilnu krūzi nav nekāda vēzēšanās un kaušanās.

– Neaizvazājies nekur, – strupi izmet Alīde, kad Bille grasās pazust. Ir vien jāpaliek un stulbi jānoskatās, kā krievi izdzer pa divām krūzītēm katrs, pateicas un aiziet. Cilvēki kā cilvēki. Alīde, glaimīgu kūkumiņu uzmetusi, smaida viņiem pakaļ, līdz viņi pazūd aiz vārtiem. Ja neredzētu pati savām acīm, Bille neticētu, ka šī plakanā līnijdroška var uzvest kūkumiņu. Bet re!

– Šie bija pirmie, nāks vēl citi, – Alīde saka tik mierīgā balsī, it kā nebūtu ne šņākusi, ne kāvusies. – Tu sargāsi cūci.

– Ko tad es varu nosargāt pret armiju?

– Ja kāds būs priekšā, tak kaunēsies.

Jā jau, jā! Bille bija priekšā Kriktūļos, un vai kāds kaunējās pat pulksteni no sienas nocelt? Bet to viņa nemaz netaisās Alīdei stāstīt. To vēlāk Kriktūļmātei. Varbūt mammucim, tikai mammucis vēl sēž pagrabā.

Šaušana gan beigusies, bet mammucis baidās no varasdarbiem. Pie Kriktūļa gultas ar paceltām rokām stāvēdama, Bille bija tā pa istam sapratusi, ko mammucis domā ar varasdarbiem.

– Sēdi tur un kaut vai grāmatu palasies. Ja kas gadīsies, ļauj pilnā kaklā, – drošina Alīde.

Laiki pienākuši! Alīde skubina grāmatu lasīt! Citkārt viņa, Billei grāmatu rokā redzēdama, tūlīt brēkāja par

laika nosīšanu ar tīrām aplamībām, ko vieni tūtiņdreijeri sarakstījuši un citiem atkal tik vien darba kā lasīt.

Izsacīties par to Bille nedomā, īsi izmet: – Iešu pameklēt, – un iet uz istabu.

Nekā daudz jau Alīdei nav, kad un kāpēc lai viņa lasītu? Mazo plauktiņu pie gultas Bille pazīst, arī tos Vollesus un Kurts-Māleres, pat ilgu gadu laikā nenodriskātos. Gluži neskartu “Zvejnieka dēlu”, mammuča dāvinātu un redzami nešķirstītu “Vilkaču mantinieci”. Toties grāmata par skaistumkopšanu šķirstīta un vietām pasvītota. Alīde un skaistums! Kaķim jāsmejas.

Viss labi pazīstams, un ne mazākās patikas lasīt vēlreiz. Bille koda nagus, nevar izšķirties un pārļaiž diku skatienu Alīdes sienas segai, zaļai, ar lielām izšūtām rozēm, zem vienas rozes iztriepts puņķis. Pirmā meita pagastā uz visiem laikiem! Bille nošermuļojas un labāk skatās uz spilveniem ar platām mežģīņu iesuvēm galos.

Bet kas tur zem apakšējā spilvena? Bille drošības labad atskatās un pastiepj roku. Sapņu grāmata! Nolasīta un nospežota vecu spēļu kāršu biezumā. Kaut ko tādu Bille nav lasījusi.

– Būs vai nebūs? – ārā kliedz Alīde. Bille žigli ieslīdina sapņu grāmatu priekšauta kabatā, atsprauž malu uz augšu, lai Alīde nepamana, kas paņemts, un iet laukā pie cūča.

Paturot prātā Kriktūļu Mučeles bēdīgo galu, baroklim uzbūvēta īsti viltīga slēptuve. Pie kūts sienas, maza laidariņa un pelūdes kaktā, nokrauta malka paduses augstumā. Iznākusi tāda četru stūru istabele. Pāri kārtis, uz kārtīm jumta papes gabals, uz papes vēl samesti žagari.

Ticamības labad pie malkas nolikts skaldāmais bluķēns un steķis. Tikai cirvis bluķēnā nav atstāts. Cirvis tāda viegli nozogama lieta.

Papes stūri var pacelt un ieliet silē ēdamo. Savu cūča mūžu viņš nav tā barots! Ne brīdi sile nepaliek tukša, jo – nedod dieņi! – sāks vēl kviekt. Pie pilnas siles cūcis nekviēc un blīst taukos acīm redzami.

Alīde ir ļoti apmierināta ar savu izdomu. Billei gan liekas, ka tas neko nelīdzēs, jo malkas strēķis ož pēc cūk-kūts pa lielu gabalu. To nesaost varētu tikai trakās iesnās, un kam šajā siltajā atvasarā iesnas?

Bluķēns cirvja izrobots krumuļu krumuļiem. Bille sēstas un tūdaļ arī lec kājās. Uz šitā varētu nosēdēt faķīri, kas uz naglām guļ, bet ne viņa savā katūna kleitelē!

Alīde jau grabina spaiņus pie kūts durvīm. Bille izvelk no priekšauta kabatas sapņu grāmatu, noliek maurā, iepriekš gan apskatījusies, vai vistām tur nav kas gadījies, un saloka priekšautu par plānu spilventiņu. Izmēģina. Paciest varētu, bet labāk tomēr mauriņā.

Bille nostiepjās uz vēdera, salocīto priekšautu paliek zem elkoņiem, uzslīen sapņu grāmatu un šķir vaļā.

Jau pašā sākumā dažas vietas pasvītrotas ar nagu. Diez, ar to pašu, ar kuru puņķis triepīts uz izšūtajām rozēm? Bille noskurinās.

Ābols, salds – mīlas bauda... āboliņš, sarkans – karsta mīla... acis, zilas – jauka mīlestība...

Ka lielie vispār ir stulbi, Bille sapratusi jau labi sen. Bet Alīde ir kronis visam! Mīlas bauda, karsta mīla, jauka mīlestība! Pašai pāri četrdesmitiem, zirga ģimīs vienās baku rētās, un pat jaunākos gados puiši viņai ar līkumu

gājuši apkārt, tas Billei no mammuča zināms. Vai tad spoguļi viņa ne matus sukādama neieskatās, ka var par mīlestību domāt? Un ne drusku nenokaunas?

Bille nu tīši sāk lūkoties pēc naga pasvītrotajām vietām. Aka – precības. Jā, jā, tā nu šo kāds precēs! Arkls arī drīzas precības. Atslēga – dabūt uzticamu laulātu draugu. Iešvīkājumu ka biezs. Tikai tādu. Nekas cits Alīdi neinteresēja.

Vai patiesi neviena no precību zīmēm Alīdei nekad nav rādījusies, ka joprojām neprecēta?

Billei apnīk Alīdes sirdslietas. Uzšķir grāmatu ap vidu. Atceras, ka sapnī redzējusi tumšu mežu. Sāk meklēt.

Jā, mežs ir gan, turklāt biezs un tumšs pašā pirmajā vietā. Nemiers, bailes... tiktāl taisnība. Nemiera un baiļu atliku likām. Bezdarbs... kas tev dos? Ļaus gan Alīde bezdarbu izbaudīt! Vai nu pīlādžos trenks, vai kūti mēzt, vai ko. Noziedzniekiem apcietināšana. Neko tik traku Bille noziegusies nav. Bagātniekiem – zaudējums. Tas viņai galīgi nedraud.

Skaistajam, zaļajam mežam Alīdes naga švīka. Kā tad – laimīga laulība! Un kas notiek ar bērniem, kad viņi redz zaļu mežu?

Mīlīgajā saulītē uznāk miegs. Bille nolaiž vaigu atšķirtajā sapņū grāmatā. Noraus mirklīti. Gan jau pamodīsies, kad laupītāji nāks. Un varbūt pastarpām kādu sapni noredzēs.

Sapnis Billei nav rādījies, bet no klusiem soļiem maurā un pievakares vēsuma viņa pamostas gan.

Šie nu atkal ir divi. It kārtīgā skatā.

Bille pielec kājās, apsien priekšautu, iegruž kabatā sapņū grāmatu un apņēmīgi nosēstas uz durstīgā blukēna. Nelaidīs pie cūča!

Viens pietupst Billei blakus, smejas, runā, ar pirkstiem rādās. Bille neko nesaprot, ja nu vienīgi to, ka labais gals nebūs. Tad viņš sāk knakstīties un ap vidu ņemt. Kamēr Bille šņākdama grūž un grūž nost viņa roku, otrs jau pacēlis papes jumtiņa stūri, un viņam pretī priecīgi ierukšķas cūcis, domādams, ka atkal baros.

Nu Bille bļauj tā, ka pašai ausis nodžinkst. Gluži kā Alīde teikusi – bļaut, cik rīkle jaudā, un rīkle Billei liela.

Vēl lielākiem soļiem cūci glābt nesas Alīde pati. Zili sarkana, atņirgtiem zobiem, acis baltas, pār galvu abās rokās atvēzēts cirvis.

– *Ubjū!* – gārdz Alīde.

Knakstīgais nometas aiz Billes muguras, cūča tīkotājs kāpjjas atpakaļ, vervelēdams un ar rokām plātīdamies. Bille notirpst izbīlī – nupat Alīdes cirvis kritīs!

Un tad pagalmā noblīkšķ divi šāvieni.

“Kad šauj, ploc pie zemes,” mācījis vecais Krikštūlis, un Bille plok. Abi laupītāji sprūk aiz stūra, bet Alīde, cirvi nenolaižot, apsviežas uz šāviņu pusi. Bille, galvu apķērusi, skatās pa elkoņa apakšu.

Sētā iebraukušas divas mašīnas uz augstiem, bieziem riteņiem, ne īsti vieglās, ne smagās. Izkāpis viens ar spožiem uzpleciem, laikam jau virsnieks, un bāž revolveri atpakaļ makstī. Vai tas nozīmē, ka šaušanas vairs nebūs?

Ai, nē! No otras mašīnas lec laukā vīri ar automātiem kaklā, un virsnieks ar roku rāda, lai šie skrien uz Alīdi, cūci un Billi. Ar automātiem!

Cirvis Alīdes rokās sadreb, bet tikai. Viņa ir briesmīga kā stūrī iedzīts kaķis, kas metīsies purnā vislielākajam sunim, ka tur vai nāve klāt!